

Ensar Aksoy

<https://orcid.org/0000-0002-1534-6798>

Graduate Student, Selcuk University Faculty of Theology, Türkiye, ensraksy@gmail.com

Atıf Künyesi | Citation Info

Aksoy, E. (2025). Tenzih ve Teşbih Bağlamında Rü'yetullah Mes'elesi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12 (3), 902-914.

Tenzih ve Teşbih Bağlamında Rü'yetullah Mes'elesi

Öz

Rü'yetullah meselesi, İslam kelâm geleneğinde üzerinde en çok tartışılan konulardan biridir. Tartışmaların merkezinde ahirette Allah'ın müminler tarafından görülüp görülemeyeceği meselesi yer alır. Bu konuda en temel ayrım Mu'tezile ile Ehl-i sünnet arasında oluşmuştur. Mu'tezile mezhebi, Allah'ın cisim olmadığını ve duyularla idrak edilemeyeceğini ileri sürerek Allah'ın görülemeyeceğini savunmuştur. Bu görüşte akıl, nasların önüne geçirilmiş ve Kur'ân ayetleri bu doğrultuda yorumlanmıştır. Ehl-i sünnet âlimleri ise hem naklî hem de aklî delilleri birlikte değerlendirerek, Allah'ın ahirette keyfiyetsiz biçimde görülebileceğini savunmuştur. Ehl-i sünnete göre rü'yetullah, Allah'ın varlığına ve kudretine zarar vermeden mahiyeti bilinmeksizin gerçekleşecek bir ilahi lütuf ve mükâfattır. Bu anlayış sadece teorik bir kelâmî tartışma olmaktan öteye geçmiş aynı zamanda müminin dinî hayatını derinden etkileyen bir inanç ilkesi hâline gelmiştir. Rü'yetullah inancı, bireyin ibadetlerini daha samimi bir bilinçle yerine getirmesine, Allah'a olan sevgi ve bağlılığının artmasına ve ahirete yönelik umut ve sabrının güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Allah'ı görebilme ümidi, insanın manevî istikametini pekiştiren, dinî sorumluluklarını anlamlandıran önemli bir motivasyon unsuru olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kelam, Ahiret, itikad, Ehl-i Sünnet, Maturidi, Eş'ari, Mu'tezile, Rü'yetullah, Motivasyon

The Issue of Ru'yatullah in the Context of Tenzih and Tashbih

Abstract

The issue of ru'yatullah is one of the most debated issues in the Islamic theological tradition. At the centre of the debates is the issue of whether God can be seen by the believers in the hereafter. The most fundamental distinction on this issue is between the Mu'tazilites and Ahl al-Sunnah. The

Mu'tazilites argued that God cannot be seen, claiming that God is incorporeal and cannot be perceived by the senses. In this view, reason was prioritised over evidence and Qur'anic verses were interpreted accordingly. Ahl al-Sunnah scholars, on the other hand, argued that Allah can be seen in the Hereafter in a non-rational way by evaluating both narrative and rational evidences together. According to Ahl al-Sunnah, rü'yatullah is a divine grace and reward that will take place without any harm to the existence and power of Allah. This understanding has become more than just a theoretical theological debate; it has also become a principle of belief that deeply affects the religious life of the believer. The belief in rü'yetullah contributes to the individual's fulfilment of worship with a more sincere consciousness, to the increase of his love and devotion to Allah, and to the strengthening of his hope and patience for the hereafter. The hope of being able to see Allah stands out as an important motivational element that reinforces the spiritual direction of human beings and makes sense of their religious responsibilities.

Keywords: *Theology, Hereafter, belief, Ahl al-Sunnah, Maturidi, Ash'ari, Mu'tazila, Ru'yatullah, Motivation*

Giriş

İslam teolojisinin derin ve karmaşık meselelerinden biri olan Rü'yetullah yani Allah'ın cennette görülebilmesi inancı, asırlardır Müslüman âlimler arasında önemli tartışmalara yol açmıştır. Bu konu, özellikle İslam'ın erken dönemlerinde ortaya çıkan itikadi mezheplerin (Mâtürîdîlik, Eş'arîlik ve Mu'tezile) teolojik doktrinlerinde merkezi bir yer tutar. Rü'yetullah inancı, sadece teorik bir mesele olmaktan öte, Müslümanların manevi yaşamlarını, ibadet pratiklerini ve ahlaki tutumlarını derinden etkileyen bir unsur olarak dikkat çeker. Rü'yetullah, temel olarak Allah'ın zatının cennette müminler tarafından görülebilmesi konusunu tartışır. Bu konu Kur'ân ayetleri ve hadisler ışığında çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Özellikle Kur'an'da geçen "O gün, birtakım yüzler vardır ki parıl parıl parlar; Rablerine bakarlar" (Kıyamet, 22-23) gibi ayetler ile birçok hadiste Allah'ın cennette görülebileceğine dair ifadeler, bu inancın temel dayanaklarını oluşturur. Çalışmada, İslam düşüncesinde Rü'yetullah inancının tarihsel gelişimi, Ehl-i sünnet'in ve Mu'tezile'nin bu konudaki görüşleri ele alınmıştır. Bu inancın Müslümanların manevi yaşamlarına, ibadet anlayışlarına, toplumsal ilişkilerine olan yansımaları, modern dünyada nasıl bir manevi motivasyon kaynağı olabileceği ve insanların tutumlarını nasıl şekillendirebileceği konusu açıklanmaya çalışılmıştır.

1. Tenzih ve Teşbih kavramlarının Terim Anlamı

Tenzih, terim olarak "zât-ı ilâhiyenin kusur ve ayıplarından, yaratılmışlara özgü eksikliklerden berî ve yüce olduğunu benimseme ve bunu ifade etme" şeklinde tanımlanır. Tenzih, Cenâb-ı Hakk'a nispet edilmesi caiz olmayan selbî sıfatların benimsenip ifade edilmesi anlamında kullanılır. Söz konusu sıfatlara tenzihî sıfatlar da denilmektedir. Allah'ın zâtını

mutlak üstün görerek, ulûhiyete zarar verecek her manadan soyutlama, uzaklaştırma ve arındırmayı ifade eder (Firuzabâdî, 294; Topaloğlu & Çelebi, 2019; İbn Manzûr, 2003; Cürçânî, 2003). Alem, cevher ve arazlardan oluşmaktadır. Yaratılmış olması hasebiyle artma, eksilme, değişme, ihtiyaç gibi özellikleri mevcuttur. Bunlar ulûhiyet için uygunluk arz etmeyen niteliklerdir. Hiçbir şeyde kendisini içinde bulunduğu statüden çıkartacak (ve ulûhiyet mertebesine yükseltecek) olağanüstü bir özellik tespit edilmemiştir. Bu nedenle O'nun hakkında cisim ve araz kavramları kullanmak yanlış olur. Çünkü bunlar nesnelere benzemenin sonucudur. Allah'a nisbet edilecek yaratılmışlık kavramlarının ve nitelenebileceği bütün sıfatların, yaratıklara nisbet edildiği ve nitelendirildiği takdirde anlaşılacak mâna ile Allah'a atfedilmesi bâtıldır. Allah'ın muhdesâta ait veya benzer ifadelerle vasıflandırmaktan uzak durulması ve O'nun üstün tutulması zarurîdir, buna da tenzîh denir (Mâtürîdî, 2019). Tenzîh, terim olarak zât-ı ilâhiyenin kusur ve ayıplardan, yaratılmışlara ait eksikliklerden berî ve yüce olduğunu ifade etmektir. Allah'a nisbet edilmesi caiz olmayan selbî sıfatların benimsenip ifade edilmesi anlamında ifade edilir. Bu sıfatlar tenzihî sıfatlar olarak bilinmektedir (Topaloğlu & Çelebi, 2019). Tenzih, tevhidin gereğidir. Böylece Allah, muhdesâtın vasıflarından ve şirkten münezze olur. Tenzih aynı zamanda tevhide götüren bir yoldur. Bu sebeple, tenzih; Allah'ın sıfatlarını muhdesâta ait niteliklere benzeten teşbîh anlayışının zıttını ifade etmektedir.

Teşbih kavramı ise; kelâm literatüründe “Allah ile yaratılmışlar arasında gerek zât gerek sıfatlar açısından benzerliğin bulunduğu” (Tehânevî, 1984, s. 805) ihtimalinin ortadan kaldırılması için olumsuz cümle şekilleriyle kullanılır. İslâm âlimleri ve düşünürleri, “*O'nun benzeri olacak hiçbir şey yoktur*” (eş-Şûrâ 42: 11) âyeti gereğince Allah ile yaratıklar arasında herhangi bir ortak noktanın bulunmadığı beyanında fikir birliği içindedir. Ancak benzerlik kriterinin belirlenmesi noktasında farklı görüşlere sahip olmuşlardır. İslâm filozofları Cenâb-ı Hak ile yaratıklar arasında herhangi bir vasıfta, Mu'tezile'ye göre ise en özel vasıfta oluşacak iştirak benzerliğe götürür. Bu sebeple söz konusu iki grup bazı sıfatları -en azından belli şekil ve kalıplar çerçevesinde- zât-ı ilâhiyyeye nispet etmemişlerdir. Ehl-i sünnet kelâmcılarına göre ise hem yaratan hem de yaratılanlarda bulunan bir mânanın (sıfatın, meselâ ilim gibi) bütün özelliklerinde iştirak varsa teşbih oluşur, değilse teşekkül etmez (Topaloğlu & Çelebi, “Teşbih”, 2019). Kelâm tarihinde kazanmış olduğu terminolojik anlama bakıldığında, “Allah'ın ellerinin, ayaklarının, yürümesinin, rızasının, kızgınlığının vb.” olduğunu belirten Kur'ân ayetlerine bakarak Allah'a cismânî ve beşerî nitelikler yakıştıran kelâm gruplarının tenzihî yaklaşımına karşı tutumları ifade eder. Bunun sonucu da Tanrı'nın sonlulaşması; nesneye, insana, puta dönüştürülmesi ve Allah'ı insan biçimci hale dönüştürmek anlamına gelmektedir

(Yeşilyurt, 2019). Teşbih, genellikle mümaselet, temsil, tecsim ve antropomorfizm kavramlarıyla aynı manada kullanılmıştır. Mümâselet, iki şeyin bütün yönleriyle benzer olması; ıstılahta teşbih anlamındadır (Yurdağur, 2020, C. 31; Topaloğlu & Çelebi, 2019). Kelâm alimleri, temsil kavramıyla, somutu soyuta müdellel kabul ederek, soyuta dair kanıya varmayı, kıyâsü'l-gâib ale'ş-şâhid metodu kastetmişlerdir (Topaloğlu & Çelebi, 2019). Burada, soyutu algıya yaklaştırıp müphemliğini kısmen ortadan kaldırmak suretiyle problem çözücü bir metod olarak kullanılmaktadır. Temsilde, öznelerin birbirine bütün yönlerden benzerliği söz konusudur. Teşbihte ise, öznelerin bir yönden müşterek olması dilciler tarafından yeterli kabul edilmiştir (Durmuş, 2011; Sarıkaya, 2011). Tecsim kavramı, genişlik, uzunluk ve derinlik ihtiva eden, sınırlı şey anlamındaki *cism* kelimesinden türemiştir. Beden ve gövde anlamına gelmektedir (Mâtürîdî, 2019; Asım Efendi, 2014). Allah'ın zatına uzunluk, genişlik, derinlik gibi cismani sıfatlar atfedene, O'nu üç boyutlu olarak kabul edenlere de mücessime denmiştir (Eş'arî, 2019; Topaloğlu & Çelebi, 2019; Üzüm, 2020). Antropomorfizm, yaratıklar içinden insanın fiziki özelliklerine benzemek demektir. Burada teşbih kavramı, yaratıcının yaratıklardan herhangi bir şeye benzetimini kapsamakla beraber daha geniş bir anlam içermektedir (Topaloğlu & Çelebi, 2019).

2. Ehl-i sünnet ve Mu'tezile'ye Göre Rü'yetullah Meselesi

Rü'yetullah problemi, kelâm tarihi boyunca mevcut sıfat düşüncelerinin bir devamı olarak Allah'ın görülmesinin mümkün olup olmadığı konusunda yapılan tartışmalarla, neticede çıkan izahlar ve izahlar sonucunda yaşanan farklılaşmaları da içinde barındıran ru'yetullah kavramı, genel olarak ahirette yaşanacağı şekliyle ele alınmaktadır (Ğâmidî, 1982; Ceran, 2018). Bu mesele daha çok Yahudilik ve Hristiyanlıkta tartışma konusu olmuştur. Sahabenin miraç hâdisesiyle ilgili rivayet ettiği hadislerde konu olmuştur (Hasanov, 2014; Kuşçu & Aydın, 2011). Rü'yet kelâmî bir problem olarak, Cehm b. Safvan'ın (ö. 128/745-46), Sümenîler'le yaptığı bir münazarada Allah'ın duyularla algılanamadığı, ruhun var olduğu halde görülemediği gibi Allah'ın da görülemeyeceği şeklindeki iddiasıyla ortaya çıkmıştır (Ahmed b. Hanbel, Ö. ts, s. 94).

2.1. Ehl-i sünnete (Mâtürîdîler ve Eş'arîler) Göre Allah Âhirette Görülecektir

Mu'tezile Allah'ın gözle görülemeyeceğini, “Gözler onu idrak edemez, O ise bütün gözleri idrak eder” (el-En'am, 6:103) ayetiyle delillendirir. “O'nu gözler idrak edemez.” ifadesiyle ne dünyada ne de ahirette Allah'ı görmenin mümkün olmadığını ifade etmiştir. “O, bütün gözleri idrak eder.” ifadesi genel bir ifadedir ve Allah onları dünyada da ahirette de ihata eder. Mu'tezile'nin bu düşüncesi doğru kabul edilirse, ayette geçen iki kavlin de kapsamı aynı olurdu. O halde gözlerin onu görmesi kalplerine de görmesini içermesi gerekirdi. Çünkü Allah,

“Gerçekte gözler değil, göğüslerdeki kalpler kör olur.”(el-Hac, 22: 46), “Güçlü ve basiretli kullarımız”(Sâd, 38:45) buyurmuştur. Ayetten maksat kalplerin görmesi ve mü’minlerin kafirlere üstünlüğüdür. Dil bilginleri, “falan kimse sanatında basirdir” (anlayışlıdır), derler. Onunla ilmin basireti kastedilmektedir. Dilciler, “Onu gözümle gördüm” dedikleri gibi, “Onu kalbimle gördüm” de demişlerdir. Buradan yola çıkıldığında görme olayı, gözün görmesi gibi kalbin görmesini de içeriyor. Bu sebeple “Gözler onu idrak edemez.” ayetinin umumi bir anlam ifade etmesi mümkün görünmemektedir. Çünkü bu iki ifade birbirine matuftur. Ayet, gözlerin görmesiyle kalplerin görmesini kapsamaz. Çünkü “Gözler onu idrak edemez.” ifadesi genel bir anlam taşımaktadır. “O ise bütün gözleri idrak eder.” ifadesi de kapsamlı bir ifadedir. Burada Mu’tezile’ye göre “Gözler onu idrak edemez.” sözü, “O ise bütün gözleri idrak eder.” kavlından daha hususi bir anlam ifade etmesini gerektirir. Mu’tezile burada kendi içinde çelişmektedir (Eş’arî, 2019, s. 35-36).

Ebû Mansûr el-Mâtürîdî’ye (ö. 333/944) göre “Gözler onu idrak edemez, O ise bütün gözleri idrak eder.” ayetiyle, eğer Allah prensip olarak görülemez olsaydı buradaki gözle idrakinin nefyedilmesinin bir hikmeti kalmazdı. Çünkü O’nun dışındakiler zaten rü’yetsiz algılanamaz. Allah’tan başkasının yani yaratıklarının ancak rü’yetle algılanabilmesi gerçeği karşısında O’nun dünya gözüyle algılanmasının nefyedilmesi durumunun başka manası yoktur (Mâtürîdî, 2019). Ebu’l Hasan el-Eş’arî’ye (ö. 324/935-36) göre, Allah gözlerin ulaşamayacağı bir alemedir. Fakat ahirette gözlerin idrakine imkân verilecektir. Çünkü Allah’ı görmek en büyük mükafattır, bu da en önemli yerde gerçekleşir. Bir diğer yorumda “Gözler onu idrak edemez.” ayetiyle yalancı inkarcıların bu mükafata ulaşamayacağı ifade edilmiştir. Kur’ân ayetleri birbirini doğrulayıp destekler. “Hayır, şüphesiz onlar, kıyamet günü Rablerini görmekten mahrum bırakılacaklardır.” (Mutaffîfîn, 83:15) ayetiyle Allah inanmayanların kendisini görmekten mahrum bırakacak, Müslümanları rü’yetle nimetlendirecektir. Bu iki ayet birlikte değerlendirildiğinde gözlerin idrak edemeyişinin kâfırlar için olduğu ortaya çıkmaktadır (Eş’arî, 2019).

“Gözler onu idrak edemez.” ayeti Allah’ın görülebileceğini ince ve güzel bir surette ifade etmiştir. Bu ifade, O görülür ama idrak edilemez ve kuşatılmaz, anlamındadır. Burada “Gözler onu idrak edemez.” ayeti, O’nun azametinin kemaline yani her şeyden büyük olduğuna dalalet etmektedir. Azametinin kemali sebebiyle O’nun kuşatılacak bir surette görülmesi mümkün değildir. Çünkü idrak, bir şeyi kuşatmak ve ihata etmek demektir ki bu rü’yetten daha ileri bir şeydir. Rü’yet ve idrak ifadeleri biri diğeriyle bulunabilir de bulunmayabilir de. Allah bilindiği

halde bilgiyle kuşatılmadığı gibi, görülür fakat idrak edilemez. Ashabın ve imamların görüşleri bu yöndedir (Hanefî, 2008).

Ehl-i sünnete göre Allah'ın görülmesi mümkündür. O, ahirette herhangi bir keyfiyet, cihet ve sınırlama olmaksızın görülür. O'nun görülmesi bilinmesi gibidir. O'nu gören veya görmeyen Allah'ın görülmesi meselesini haberlerle bilebilir. Cennet ehli Allah'ı her iki dünyada kalpleriyle bildikleri gibi O'nu keyfiyetsiz, sınırlama ve bir yer tayini olmaksızın gözleriyle göreceklerdir (Pezdevi, 1988; Taftâzânî, 2019). Gazzâlî (ö. 505/1111) konuya farklı bir yaklaşım getirmiştir. Ona göre rü'yet dalalet ettiği mana itibariyle onun mahallinin göz, taalluk ettiği şeyin de renk, miktar, cisim gibi diğer şeyler olduğunu belirtir. İlim küret ve benzeri hususlar gibi varlığını bildiğimiz fakat ne olduğunu konusunda fikir sahibi olamadığımız şeyler mevcuttur. Bunların ne olduğu konusunda düşünmek ise aklın gereğidir. Beden meşgalesi ve arzuları içinde bunların ne olduğu hakikatine varmak zordur. Göz kapakları, perde veya gözde meydana gelen bir karartı, gözün hayal edilen varlıkları belli şekilde görmesine engel olabilir. Nefsin bulanık olması ve uğraş alanlarının fazla olması bilinen varlıkları da görmesine engel olabilir. Lakin mahşere irtihal edildiğinde, hesaplar görüldüğünde, kalpler arındırıldığında, temizlendiğinde bu süzgeçler sonrasında nefislerin üstün bir idrake ulaşmaları imkânsız değildir. Bu da rü'yetin mümkün olduğunu ifade etmektedir (Gazzâlî, 1971). Aklî deliller rü'yeti caiz ve mümkün görür. Burada dayanak Eş'arî'nin delili ve ondan yapılan istidlaller değildir. Rü'yeti doğrulayan şey, varlığın kendisidir. Aklî delille nefiy ve ispat arasında gidip gelmektedir. Rü'yeti nefyedenler için bir güç bulunmamaktadır. Selef ve imamlar akılla bilinen sahih manaları ve şer'î lafızları gözetmiş, bir mana Kitap ve Sünnete ters düştüğünde onu reddetmişlerdir (İbn Teymiyye, 2021). Ehl-i sünnet kelâmcılarına göre, görülmenin illeti zatıyla kaim olmasıdır. Allah zâtıyla kaim olduğundan, diğer bütün varlıklar gibi O'nu da gözle görmek mümkündür. Allah'ı görülemez olarak ifade etmek, zât-ı İlahî'yi kendi başına var olmayan, varlığı için cisimlere muhtaç olan arazlarla benzer tutmuş olmaktadır. Bu Allah için söz konusu değildir (Mavil, 2014).

2.2. Mu'tezile'ye Göre Âhirette Allah Görülmeyecektir

Mu'tezile görüşlerini aklî ve itikâdî deliller üzerine inşâ etmiştir. Bu deliller onları Allah'ın sıfatlarını ve rü'yetullahı inkara sevk etmiştir. Mu'tezile yer, sıfat ve cismi kabul etmediğinden, kendi anlayışı gereği Allah'ın ahirette görülemeyeceğini belirtir. Bu yöndeki ayet ve hadîsleri de reddeder (İbn Teymiyye, 1988). Kâdî Abdulcabbâr (ö. 415/1025) mü'minin Allah'ı görmesini reddeder ve bunu inkâr etmenin, mükellefler için bir gereklilik olduğunu ifade eder. Ona göre kul, bu konuda tarafsız kalamaz ve rü'yetullahı inkârı gerekir. Mu'tezile rü'yetullah meselesini inkâr ederken bunu aklî ve naklî delillere dayandırır. Mu'tezilî Ebu Ali

el-Cübbâi'ye (ö. 303/916) göre, duyu organlarıyla Allah'ı görmenin imkân dahilinde olmadığına hükmedilmesi gerekir (Cübbâi, 2007). Kâdî Abdulcabbâr mukabele delilini, duyu organı olan gözle görebilmenin gerçekleşmesi için, baktığı nesnenin karşısında olması gerekir, şeklinde açıklamıştır. Ya karşısında olmalı ya karşındakine hulûl etmiş olmalı ya da bu karşısında olma kapsamı durumunda görebilir (Kâdî Abdulcabbâr, 2013). Mu'tezile, bir şeyin görülebilmesi için, görünenle karşı karşıya olmak, çok uzak veya yakın olmamak, çok ince veya küçük olmamak ve aralarında bir engelin olmamasının gerektiğini ifade etmiştir. Aksi takdirde yanımızda bir dağ olsa da onun görülemeyeceğini örnek vermiştir. Görme bir zaman kesintisi içinde olur. Allah'ın görülmesi fiilin hâsıl olmayan ya da bu şartlar altında meydana gelmesi vâcib olmayan bir şarta bağlıdır. Allah için bu şartların meydana gelmesi mümkün değildir. O halde görülme de muhal demektir (Beyzâvî, 2014). Duyu organı olan gözle görebilenin baktığı şeyi görmesi için ya karşısında olmalı ya da bir cisim formunda olmalıdır. Bu kanıtlar şu esaslara dayanmaktadır: Birincisi, birinin sağlam görme duyusu bulunduğu, engeller kaldırılmış ve görülecek şeyin de mevcut olması halinde görme gerçekleşir. Bu şartlar hazır değilse görme imkânsızdır. İkincisi, duyu ile görenin, nesneyi karşısında (mukabil), mukâbile hulûl etmiş veya karşındaymış gibi olma durumunda görme gerçekleşir. Bunlar gerçekleştiği takdirde görme eylemi gerçekleşmiş olur. İnsan, görmeye konu olan şey karşısında olmadığı veya onun mukabili hükmünde olmadığı takdirde, göremez. Üçüncüsü, Allah'ın mukabil (bir şeyin karşısında olması), mukâbile hulûl etmiş veya mukabil hükmünde olması uygun değildir. Çünkü mukabele ve hulûl yalnızca cisim ve arazlar için mümkündür. Dolayısıyla Allah cisim ve araz olmadığından bir şeyin karşısında (mukabil), mukabile sızmış (hulûl) veya mukabil hükmünde olması mümkün değildir (Kâdî Abdülcebbar, 2013).

“O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar (el- Kıyame, 75: 22-23)”, “Sen onların sana baktıklarını görürsün, hâlbuki onlar görmezler (el- Â'raf, 7:198).” İlk ayette geçen mü'minlerin yüzleri zâhiri anlamdadır. İkinci ayet ise bakmanın mümkün olduğu fakat görmenin mümkün olmadığından bahsetmektedir. Buradan yola çıkarsak bakmakla görmenin farklı şeyler olduğunu söyleyebiliriz. Buna en iyi örnek rüyalarıdır. Bu sebeple bakmak görmek değildir (Razi, 2004).

Mesruk' tan (ö. 63/683?) rivayet edilen hadîs şöyledir:

“Ben Hz. Aişe'nin yanında oturmuştum, şöyle dedi: Ey Aişe'nin babası, üç mesele var ki bunlar hakkında kim konuşursa Allah'a karşı yalan söylemiş olur. Bunlar nedir diye sorduğumda, kim Muhammed'in (sav) Allah'ı gördüğünü iddia ederse Allah'a karşı yalan söylemiş olur, dediği esnada ben duvara yaslanmış vaziyetteydim, doğruldum, ey mü'minlerin

anası, bana müsaade et, lakin Allah “Onu, apaçık ufukta gördü (et-Tekvir, 81:23.).” ve “O, bir başka inişte daha görmüştü (en-Necm, 53: 13)” Buyurmamış mıdır? dedim. Hz. Aişe, bu konuyu Resulullah’a ilk soran benim, bu hususta Allah Resulü şöyle dedi: ‘Bu ayetlerde bahsedilen Cebrâil’dir. Ben O’nu ilk yaratıldığı şekliyle bu iki defadan başka görmedim. O’nu semadan inerken yaratılışının büyüklüğü yer ile gök arasını kaplamış olarak gördüm’, dedi. Hz. Aişe devamında şöyle dedi: ‘Allah’ın: “Gözler O’nu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder. O, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır (el-En’âm, 6: 13)” Buyurduğunu duymadın mı? Yine: “Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyeder. Şüphesiz O yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir (eş-Şûrâ, 42: 51).” Buyurduğunu duymadın mı?” dedi (Müslim, Sahih, 1/272 No. 287). “Yine Hz. Aişe, kavmin Allah’ın görüleceğini söylediklerini duyduğunda şöyle demiştir: ‘Söylediğiniz şeyler sebebiyle tüylerim diken diken oldu.’ Onlara: “Gözler O’nu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder (el-En’âm, 6: 103)” ayetiyle cevap verdi (Feyûmî, 2002).

Kâdî Abdülcabbâr, Cennet ehlinin Allah’ı göremeyecekse nasıl mutlu olacaklar şeklindeki bir sorusuna da cevap vermiştir. Ona göre birinin, görülebileni görmesiyle mutlu olması ancak suretine bakmayı arzuladığında olur. O vakit Allah’ın suret sahibi ve arzulanan olduğu ifadesi ortaya çıkar. Allah’a atfedilen bu durum küfrü gerektirir. Bu ifadeyi kullananın küfrünü ihtiva eder. Cennetteki mutluluğun tam olması, eksik kalmaması sadece Allah’ın cennet ehline her açıdan verdiği bitmek tükenmek bilmeyen nimetler ve mükâfatlardır (Kâdî Abdülcabbâr, 2011).

3. Rû’yetullah’a İnanmanın Dinî Hayattaki Olumlu Etkileri

İnsan öldükten sonra tekrar diriltilecektir. Allah onun hakkında bu dünyadaki hayatı boyunca işlediği iyi amellerine mükafat, kötülüklerine de mücazat olarak hükmünü verecektir. Bu kâinat bir gün yok olacak ve bizi yaratmış olan tekrar diriltecektir. Mükâfat olarak cennet ceza olarak da cehennem, bizim bu dünyada yaptıklarımızın karşılığı olarak bütün tasavvurlarımızın ötesindeki mevcudiyet halini anlatan şeklî bir tasavvurdan ibarettir (Hamîdullah, 1976). Cennete layık olanlar oraya girdikten sonra Allah’ın onlara bir şey isteyip istemediklerini sorması cennetle mükâfatlanan ehl-i cenneti şaşırtacak ve hiç kimse bir şey istemeyecektir. Bunun üzerine Allah kendisi aradaki peyderpey kaldıracak ve daha önce elde edilen nimetler bu mükafatın yanında daha kıymetli olmayacaktır. Bu mü’minin en büyük mükafatı olacaktır. İşte bu ahiret konusunda mücerret mefhumları anlayıp takdir edenler için olacaktır. İnsan Allah’a ve sonsuzluğa doğru bir seyir halindedir. Bu öyle bir yolculuk ki sonu cennet veya cehennemdir. Alelâde bir insan için bu dünyadaki muhitimizi hatırlatan şeylerle Kur’ân’ın ve hadîsin tasvir ettiği cenneti ve cehennemi bilmesi gerekir. Sonsuz bir mükafatın

ve mücazatın olduğu hatta orada ölümün olmadığı, ilâhî haberin hitap ettiği insan kitlelerine kolayca izah edilebilir. Kur'ân, cennetten ve cehennemden, vasat seviyeli bir adamı dürüst bir hayat sürmeye ve doğru yolda yürümeye inandırma vasıtası olarak bahseder (Hamîdullah, 1976). Bu bilinçle insan günah işlemekten sakınır. Amel ve ibadetlerinde daha titiz davranır. İnanan kişi, kulluğun karşılığını bir gün rabbine kavuşmakla bulacağı için sorumluluk duygusuyla hareket eder ve iradesini Allah'a teslim etmeye gayret eder. Rü'yetullah ümidi mü'mini ahlâkî sorumluluğa sevk eden güçlü bir motivasyon kaynağıdır. Bu inanç Allah'a iman ve salih amel ile bağlantılıdır ve sadece dünyada bu çizgiyi sürdüren müminlere nasip olacaktır. Dolayısıyla Allah'ın rızasını kazanmak isteyen mümin bu ilahi lütfâ erişebilmek için ibadetlerinde titizlik gösterir. Haramlardan uzak durur ve takva üzere yaşamaya çalışır (Baltacı, 2006). Allah Teâlâ mü'minlere dünyada işledikleri amellerden çok daha güzeliyle mükâfat vereceğini vadedmiştir (et-Tevbe, 9: 121). Cennet türünden olmak üzere vadedilen mükâfatın güzelliği fitrî bir güzellik olup aklî güzelliğin gölgesinde kalmaktadır. Çünkü aklın güzel bulduğu bir şeyin herhangi bir akıl tarafından güzel olarak ifade edilmemesi mümkün görülmezken, fitratın güzel bulduğu bir şeyden zevk almayacak (melekler gibi) bir fitratın bulunması imkân dahilindedir. Azap ve ceza durumu da buna benzemektedir. Bu nedenle rü'yetin mevcudiyetini kabul etmek gerekir ki, rü'yet mü'minlerin kazanacakları lütfun büyüklüğüne ulaşabilsin. Bu da duyular âleminin ötesinde bulunan mâbudun duyulur olmasıyla mümkündür. Tıpkı arzu edilen ahiret mükâfatının gerçekleşmiş duruma gelmesi gibi (Mâtürîdî, 2019). Rü'yetullah, ahirete dair mükâfatların en yücesi olarak değerlendirilmiştir. Bu da müminin dünyadaki zorluklar karşısında sabır göstermesini ve ilahi adalete olan güvenini sürdürmesine vesile olur. Rü'yetullah düşüncesi, özellikle zühd ve tasavvuf geleneğinde ilahi visal kavramı ile ilişkilendirilmiş ve Allah'ı görme ümidi, kalpte daima bir ümit ve Allah'a yakınlık arzusu uyandırmıştır (Sayın, 2018). Rü'yetin rüyada gerçekleşebilir düşüncesinin doğruluğunda bile Allah'ı görmenin sevinci, hazzı, azameti, güveni, huşu' ve tevuuz etki edecektir. Doğru yolda olan mü'minin rüyası O'na güven verir, yolunda ilerlemesinde etkili bir teşvik olur (Topaloğlu, 2018). Allah'ın görülmesi inancı, sadece teorik bir kabul değildir. Aynı zamanda ibadet ve kulluk bilincini diri tutan bir motivasyon unsurudur. Nitekim sahabe ve tabiin nesli bu inancı ibadetlerine yön veren bir aşk ile benimsemiş ve rabbin cemalini görme arzusuyla amellerini şekillendirmiştir. Bu bağlamda rü'yetullah ümîdiyle yapılan bir ibadet sadece görev bilinciyle değil, aşkla ve şevkle ifa edilen bir yakınlık arzusunu da barındırır (Gürbüz, 2018). Rü'yetullah yalnızca ahirette müminlere lütfedilecek manevi bir nimet değil, aynı zamanda Allah'ın varlığına ve kudretine işaret eden ontolojik bir delil olarak

değerlendirilir. Bu bağlamda rü'yetullah müminlerin imânî deneyimini derinleştiren ve onların ahiret mutluluğunu kemale erdiren bir imkandır. Eş'arî'ye göre görülebilme ancak var olan bir şey için söz konusudur. Var olmayan bir şeyin görülmesi düşünülemez. Dolayısıyla Allah'ın ahirette görülmesi, onun gerçek varlığına doğrudan bir tanıklık imkânı sunar (Taşdelen, 2024). Bu durum müminler açısından iki temel fayda taşır. Birincisi, Allah'ın varlığını doğrudan müşahade etmek suretiyle onların imanları yakîne dönüşür, ikincisi ise bu görme eylemi, ilahi kudretin ve rahmetin bir tecellisi olarak cennetteki en yüce nimet kabul edilir. Rü'yetullah sayesinde müminler, Allah'ın zatını vasıtasız olarak idrak ederler ve bu idrak diğer tüm cennet nimetlerinden daha üstün bir doyum sağlar. Böylece Eş'arî düşüncesinde rü'yetullah müminlere hem epistemolojik hem de varoluşsal bir fayda sunar. İnançlarının doğruluğuna ilahi bir şahitlik ve kalplerinde sükûnet bulacakları bir vuslat temin eder.

Allah'ın görülebileceği inancı, müminin kalbini derin bir ümit ve mânevî yakınlık hissi uyandırır. Bu inanç onun Allah'a olan bağlılığını daha da içten ve samimi bir şekilde sürdürmesine vesile olur. Aynı zamanda cenneti daha çok arzulamak asını sağlayarak ahret hayatına dair umutlarını canlı tutar. Rü'yetullah düşüncesi manevi bir huzur kaynağı olarak kulun gönlünü tatmin eder ve onun Allah ile olan ilişkisini daha da derinleştirir. Bu yönüyle sadece itikâdî bir mesele değil, aynı zamanda müminin dini yaşantısını besleyen psikolojik ve ruhani bir unsur olarak da değerlendirilebilir (Taşdelen, 2024).

Sonuç

Rü'yetullah, yani Allah'ın cennette görülebilmesi meselesi, İslam teolojisinin en tartışmalı ve derin konularından biridir. Bu çalışma, Ru'yetullah inancının tarihsel ve teolojik perspektiflerini ele alarak, bu inancın günümüz Müslümanları üzerindeki olumlu etkilerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Öncelikle, İslam'ın erken dönemlerinden itibaren Rü'yetullah inancı etrafında oluşan çeşitli teolojik yaklaşımların incelenmesi, bu inancın İslam düşüncesindeki merkezi rolünü gözler önüne sermiştir. Mâtürîdîlik, Eş'arîlik ve Mu'tezile gibi ana itikadi mezheplerin Rü'yetullah konusundaki farklı yaklaşımları, bu inancın zengin ve çok boyutlu bir teolojik mesele olduğunu ortaya koymaktadır. Kur'ân ayetleri ve hadislerin yorumlanmasıyla şekillenen bu inanç, her mezhepte farklı bir derinlik ve anlam kazanmaktadır. Bu tezin bulguları rü'yetullah inancının Müslümanların manevi yaşamında ve ibadet pratiklerinde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Allah'ı cennette görebilme umudu, Müslümanlara manevi teselli ve umut sağlayarak dünyevi sıkıntılara karşı sabırlı ve dayanıklı olmalarına yardımcı olmaktadır. Bu inanç Müslümanları daha ihlaslı ve samimi bir şekilde ibadet etmeye teşvik etmekte böylece dini vecibelerin yerine getirilmesinde motivasyon kaynağı olmaktadır. Ahlaki ve etik davranışları güçlendirme açısından da rü'yetullah inancının

önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Allah'ı görebilme umudu, insanların ahlaki doğruluklarını pekiştirmekte, kötü davranışlardan kaçınmalarına ve iyi davranışları benimsemelerine vesile olmaktadır. Bu durum, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde daha etik ve uyumlu bir yaşamın sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır. Sonuç olarak, rü'yetullah inancı İslam teolojisinde sadece teorik bir tartışma konusu olmaktan öte, Müslümanların manevi, ahlaki ve toplumsal yaşamlarında derin ve olumlu etkiler bırakan bir inançtır. Bu çalışma, Rü'yetullah meselesinin tarihsel ve teolojik kökenlerini ve günümüzdeki etkilerini inceleyerek bu inancın Müslümanlar için nasıl bir manevi motivasyon kaynağı olduğunu ve hayatlarının farklı yönlerinde ne şekilde olumlu etkiler sağladığını ortaya koymuştur. Gelecekte yapılacak çalışmaların bu teolojik kavramın daha geniş kitlelere anlaşılmasına katkıda bulunması ve Müslümanların manevi yaşamlarına dair daha derinlemesine içgörüler sunması umulmaktadır.

Kaynaklar

- Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *er-Red ale'z-Zenâdika ve'l-Cehmiyye*. thk. Muhammed Fehr Şakfe. Hama: Mektebetü İbni'l-Heysen, ts.
- Baltacı, B. (2006). Yunus 10/26. Ayette Yer Alan 'Ziyad' Kelimesinin 'Ruyetullah' Olarak Anlaşılmasında Ehl-i sünnet İnancının Etkisi. *Dini Araştırmalar*, 8 (24), 293-304.
- Beyzâvî, Kâdî Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed. (2014). *Tavâli'u'l-Envâr min Metâli'i'l-Enzâr*. (Çev. İ. Çelebi-M. Çınar). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Ceran, F. (2018). Mu'tezile'nin Tenzih Doktrini Bağlamında Ru'yetullah Problemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41 (Aralık), 102-113.
- Cübbai, Ebu A. M. b. Abdülvehhab b. Sellam. (1428/2007). *Tefsiru Ebi Ali el-Cübbai*. thk. Hıdır Muhammed Nebha. Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Cürcânî, Alî b. M. eş-Şerîf. (1424/2003). *Kitâbü't-Ta'rifât*. thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşli. Dârü'n-Nefais.
- Durmuş, İ. (2011). Teşbih. İçinde. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (C. 40, ss. 553-556). TDV Yayınları.
- Eş'arî, ebu'l-H. Ali b. İsmail. (2019). *el-İbâne ve Usulü Ehli's-Sünnet: Eş'ari Akaidi* (Çev. R. Biçer). Gelenek Yayıncılık.
- Eş'arî, ebu'l-H. Ali b. İsmail. (2019). *Makâlâtü'l-İslamiyyîn ve İhtilâfü'l-Musallîn* (Çev. Ö. Aydın -M. Dalkılıç). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Feyûmî, M. İ. (1423/2002). *el-Mu'teziletu tenkvînu'l-Aklî'l-Ârâbî*. Dârü'l-Fikri'l-Ârabi.

Fîruzabadi, Ebu't-Tahir M. Muhammed b. Yakub b. M. *el-Kâmusü'l-Muhît*. Dârü'l-Alemi'l-Cami, ts.

Gazzâlî, Ebu H. (1971). *el-İtikâd Fi'l-İ'tikâd* (Çev. K. Işık). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Gürbüz, S. A. (2018). Şîâ ile Sûfilere Göre Rü'yetullah Meselesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (8-9), 131-153.

Ğâmidî, Ahmed b. A. (1402/1982). *el-Beyhakî ve Mevkıfuhu mine'l-İlahiyyât*. İhyau't-Türasi'l-İsalâmî.

Hamîdullah, M. (1976). *İslâm'a Giriş* (Çev. K. Kuşçu). İrfan Yayınevi.

Hanefî, Ali b. A. b. Ebi'l-İzz ed-Dımeşkî. (1429/2008). *el-Akîdetü't-Tahâviyye ve Şerhi* (Çev. M. B. Eryarsoy). Guraba Yayınları.

Hasanov, E. (2014). Yahudilikte Peygamberlik ve Peygamber. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 3 (4), 676-695.

İbn Manzûr, M. b. Mükerrrem. (2009). *Lisânü'l-'Arab* (C. 13, ss. 679). thk. Amir Ahmad Haydar. Dârü'l-Kütübi'l-İlimiyye.

İbn Teymiyye, A. (2021). *Der'u Teâruzi'l Akli ve'n Nakli* (Çev. A. Âdemoğlu). İ'tisam Yayınları.

İbn Teymiyye, A. (1988). *İbn Teymiye Külliyyatı* (C. 3, ss. 17). (Çev. M. S. Şimşek). Tevhid Yayınları.

Kâdî Abdülcabbâr, Ebü'l-H. A. b. Ahmed. (2011). *Mu'tezile'de Din Usûlü* (Çev. M. Memiş). İz Yayıncılık.

Kâdî Abdülcebbâr, Ebü'l-H. b. Ahmed. (1988). *Şerhü Usuli'l-Hamse*. thk. Abdülkerim Osman. Mektebetü Vehbe.

Kâdî Abdülcabbâr, Ebü'l-H. A. b. Ahmed. (2013). *Şerhu'l Usûli'l-Hamse* (C. 1, ss. 364-366) (Çev. İ. Çelebi). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

Kuşçu E.-Aydın M. (2011). Hıristiyanlıkta Vahiy Algısı. *Milel ve Nihal*, 8 (1), 167-199.

Mâtürîdî, Ebû M. M. b. Muhammed es-Semerkindî. (2019). *Kitâbü't-Tevhîd* (Çev. B. Topaloğlu). İSAM Yayınları.

Müslim, Ebu'l-H. Müslim b el-Haccâc el-Kuşeyrî. (1441/2020). *el-Câmiu's-Sahih* (C. 1 ss. 274). (Çev. H. Yıldız). Ocak Yayıncılık.

Mavil, K. A. (2014). Bir Mu'tezile-Mâtürîdiyye Tartışması-Rü'yetullah. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (2), 449-478.

Mütercim Asım Efendi. (2014). *el-Okyanusu 'l-Basit fi Tercemeti 'l-Kamusi 'l-Muhit, Kamusu 'l-Muhit Tercümesi* (C. 6, ss. 5575). (Çev. M. Koç – E. Tanrıverdi). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

Pezdevi, Ebu Yusr M. (1988). *Ehl-i sünnet Akaidi* (Çev. Ş. Gölcük). Kayıhan Yayınları.

Râzî, F. Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. (1424/2004). *Kitâbu 'l-Erbain fi Usûli 'd-Dîn*. thk. Ahmed Hicazi es-Seka. Dârü'l Cîl.

Sarıkaya, M. Y. (2011). Teşbih. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (C. 40 ss. 557-558). TDV Yayınları.

Sayın, E. (2018). Tasavvuf Kültüründeki Zühd Anlayışının Tasavvufî ve Psikolojik Etkileri. *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 122-133.

Taftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Ömer. (2019). *Makâsıdu 'l-keâm fi Akâidi 'l-İslam* (Çev. İ. Eyibil). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Taşdelen, M. (2024). Ebü'l-Hasan el-Eş'arî'ye Göre Rü'yetullah. *Kader Dergisi*, 22 (2), 334-361.

Tehânevî, M. Ali b. Ali. (1984). *Keşşâfi Istılâhati 'l-Fünûn* (C. 1 ss. 805). Kahraman Yayınları.

Topaloğlu, B. (2018). *İslam'da İnanç Esasları*. Çamlıca Yayınları.

Topaloğlu, B. & Çelebi, İ. (2019). *Kelâm Terimleri Sözlüğü*. İSAM Yayınları.

Üzüm, İ. (2020). Mücessime. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (C. 31 ss. 448-449). TDV Yayınları.

Yeşilyurt, T. (2019). *Rü'yetullah*. İnsan Yayınları.

Yurdagür, M. (2020). Mümâselet. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (C. 31 ss. 555-556). TDV Yayınları.